

Biuletyn

KWARTALNY

**RADOMSKIEGO
TOWARZYSTWA
NAUKOWEGO**

tom III

Radom 1966

zeszyt 3

SIU

BIULETYN KWARTALNY

RADOMSKIEGO TOWARZYSTWA NAUKOWEGO

SPIS TREŚCI:

- JAN PAZDUR: Osiągnięcia millenijne województwa kieleckiego w zakresie nauki i kultury.
- WACŁAW TELUS: Osiągnięcia millenijne Radomia.

KOMITET REDAKCYJNY

Przewodniczący

Dr STEFAN WITKOWSKI

Członkowie

Mgr Aleksander Czaplicki, mgr Maria Gajewiczowa, dr Witold Hański,
mgr Helena Kisiel, mgr Longin Raszewski, mgr Leon Skowroński,
mgr inż. Teodor Zieliński.

Konsultant

Prof. dr JAN PAZDUR

~~Dr. JON~~

W roku bieżącym następuje zakończenie obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego w związku z czym poświęcamy niniejszy zeszyt "Biuletynu Kwartalnego RTN" podsumowaniu osiągnięć kulturalnych, dospodarczych i społecznych miasta Radomia i regionu w okresie akcji milenijnych w latach 1960 - 1966.

Komitet Redakcyjny

Osiągnięcia millenijne woj. kieleckiego w zakresie nauki i kultury

Wśród zadań programowych uchwalonych przez Wojewódzką Radę Narodową w 1958 r. na okres obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego szczególny nacisk położono na badania naukowe i aktywizację życia kulturalnego. Rady narodowe niższego stopnia zostały zobowiązane do udzielania "wszelkiej pomocy w organizowaniu badań i poszukiwań naukowych w celu zgromadzenia i opublikowania jak najbardziej wszechstronnych danych naukowych o przeszłości i stanie dzisiejszym Ziemi Kieleckiej i jej społeczeństwie z koncentracją wysiłku badawczego na 5 ośrodkach, a mianowicie: Kielcach, Radomiu, Sandomierzu, Wiślicy i Łysej Górze jako szczególnie ważnych dla syntezy dziejów gospodarczych i kulturalnych regionu".

Program wykazał wiele inicjatyw, mających na celu aktywizację życia kulturalnego. Można by je podzielić na następujące grupy:

- a/ organizację muzeów i zwiększenie opieki nad zabytkami przeszłości,
- b/ szerokie oddziaływanie popularyzacyjne za pomocą organizowania okolicznościowych rocznic i imprez periodycznych pod nazwą "Dni", urządzania wystaw stałych i objazdowych, odczytów, konkursów, festiwali, przedstawień, inicjowanie budowy pomników dla upamiętnienia ważnych lokalnych wydarzeń lub postaci związanych z przeszłością regionu,
- c/ organizowanie placówek i zespołów artystycznych,

- d/ wykorzystywanie środków masowego oddziaływania prasy, radia, telewizji, szkoły, turystyki i książki dla upowszechnienia postępowych tradycji i rozwoju dobrze rozumianego patriotyzmu lokalnego,
- e/ pogłębianie zrozumienia dla ważności kultury materialnej w życiu społecznym i narodowym i rozwiązywanie za pomocą czynów społecznych takich zadań jak porządkowanie i upiększanie osiedli, budowa domów kultury, świetlic, klubów prasy i książki, ośrodków kultury fizycznej, kąpielisk, urządzeń socjalnych, ulic, dróg i inwestycji o charakterze komunalnym.

Każde osiedle zostało poza tym wezwane do zademonstrowania swego udziału w rozwoju kultury narodowej w postaci najbardziej dla siebie aktualnej i celowej, co dało sposobność do wielu szczęśliwych pomysłów i wyników.

Koordinacją zadań zajęły się Komisje Obchodu Tysiąclecia Państwa Polskiego, powołane przy terenowych Komitetach Frontu Jedności Narodu. Dotarły one do wszystkich zakładów pracy i komórek społecznych, nadając żywiołowy rozpęd ich inicjatywom. Stało się to możliwe dzięki scharmonizowanej działalności inwestycyjnej państwa, które w latach obchodów milenijnych zaangażowało w różnych dziedzinach kredyt dwukrotnie wyższy niż w odpowiednio długim okresie poprzedzającym. Taka zbieżność wytworzyła atmosferę ruchu o dużej dynamice i wywarła korzystny wpływ na przebieg realizacji inicjatyw społecznych.

W badaniach naukowych przodowały nauki historyczne, gdyż poszczególne regiony i osiedla zapragnęły poznać proporcje swego wkładu w tysiąclecie dzieje narodu i państwa. Pod względem organizacyjnym wyraziło się to w zakładaniu lo-

kalnych Towarzystw Naukowych, Towarzystw Miłośników lub Kół Przyjaciół różnych miejscowości np. Buska, Kazimierzy Wielkiej, Opoczna, Staszowa, Solca, Stopnicy, Włoszczowy. W Wiślicy powstała organizacja pod nazwą Komitetu Rozwoju tej miejscowości. W kilku miastach jak Sandomierz, Starachowice zorganizowały się lokalne zespoły autorskie do opracowywania monografii, w innych jak Bodzentyn, Jędrzejów, Końskie, Ostrowiec, Radoszyce, Raków, Staszów, Suchedniów podjęli się tych zadań pojedynczy badacze.

Intensywnie prowadzone roboty ziemne na obszarze województwa przyczyniły się do wielu odkryć archeologicznych, niekiedy tak znakomitych jak w Wiślicy. Dzięki temu ilość prac archeologicznych przekroczyła wielokrotnie pierwotne zamierzenia. Łącznie z badaniami powierzchniowymi objęła ona około 100 stanowisk.

W aspekcie problematyki Tysiąclecia prowadzone były badania na Lysej Górze i w Tumlinie, w Wiślicy, Sandomierzu, Radomiu, nad świętokrzyskim okręgiem hutniczym, w Tarczku i Świętomarzy, w Opatowie, w Kielcach i okolicznych wioskach, w Solcu n. Wisłą, w Wąchocku, Iłży, Chęcinach, Pińczowie i kilku mniej ważnych ośrodkach. Systematyczne badania były też prowadzone na kilku stanowiskach wcześniejszych kultur, między innymi w Krzemionkach Opatowskich i w Gawroncu pod Cmielowem, w Mierzanowicach i w Korytnicy.

Wyniki niektórych z tych prac okazały się niezwykle cenne, a nawet rewelacyjne dla naszej kultury. Na pierwszym miejscu należałoby postawić odkrycie starożytnego okręgu górniczo-hutniczego, położonego głównie na północnych zboczach Gór Świętokrzyskich z ośrodkiem centralnym w Rudkach pod Słupią Nową. Skala tego odkrycia ma charakter europejski i wytrzymuje porównanie z największymi ośrodkami produkcyjnymi tego typu. Zaprze-

cza ono rolniczo-leśnemu typowi gospodarki społeczeństw lechickich, utrwalonemu przez legendy feudalne i wrogą kulturze polskiej propagandę nauki niemieckiej, która chciała przedstawić naszych zachodnich sąsiadów jako nosicieli postępowej cywilizacji na wschodzie już we wczesnym średniowieczu. Odkrycie dostarczyło niezbitych, a zarazem efektownych dowodów na istnienie nieprzerwanych tradycji przemysłowych w Zagłębiu Staropolskim od początków naszej ery. Nauka polska zawdzięcza te wyniki ekspedycji Akademii Górniczo-Hutniczej i Muzeum Archeologicznemu z Krakowa pod przewodnictwem prof. inż. Mieczysława Radwana i dr-a Kazimierza Bielenina.

W związku z powyższym zjawiskiem pozostawały badania dr-a Jerzego Gąssowskiego, działającego z ramienia Instytutu Historii Kultury Materialnej na Łysej Górze, w celu wyjaśnienia roli tego ośrodka w kulturze społeczeństw rodowoplemiennych. Badania te doprowadziły do odkrycia potężnych obwałowań kamiennych, zinterpretowanych potrzebami kultu. Pośrednio wskazały one jednak na silną organizację, w wyniku której możliwe były prace, niezbędne do ułożenia wału o kubaturze około 20.000 m³ kamienia. Na analogiczne, choć bardziej zniszczone stanowisko natrafiono pod Tumlinem.

Wielkiego rozgłosu nabrały odkrycia ekspedycji Uniwersytetu i Politechniki Warszawskiej pod kierownictwem prof. Włodzimierza Antoniewicza. Rezultatem ich jest jedna z pierwszych mis chrzcielnych, resztki fundamentów kościoła z XI wieku, płyta grobowa z rysunkiem rodziny książęcej z XII w. oraz fundamenty architektury kościoła romańskiego z XII w. pod murami obecnej kolegiaty. W sumie dają one obraz wysokiego poziomu kultury i rzucają światło na wybitną rolę Wiślicy w procesach organizacyjnych państwa polskiego.

Badania dr-a Gąssowskiego w Sandomierzu zdołały uchwycić przebieg rozwoju przestrzennego tego miasta we wczesnym średniowieczu, poczynając od VI w. Przyłosły one niezwykle bogaty i obfity materiał dla charakterystyki życia kulturalnego w pierwszych wiekach naszej państwowości, w tym unikalny komplet figur szachowych polskiej roboty.

Wiele nowych ustaleń chronologicznych wniosły też badania nad zamkiem prowadzone przez doc. dr Miłobędzkiego, a także prace ekipy górniczej prowadzone w lochach pod miastem Sandomierzem.

Poważne wyniki osiągnęła również mgr Ewa Kierzkowska z Instytutu Historii Kultury Materialnej PAN, ustalając chronologię, funkcję oraz powiązania przestrzenne grodziska "Piotrówka" w Radomiu i przyczyniając się do wyjaśnienia sytuacji przestrzennej tego miasta we wczesnym średniowieczu.

Jeśli chodzi o okresy starsze wypada wspomnieć przede wszystkim o badaniach inż. Tadeusza Żurowskiego nad neolityczną kopalnią krzemienia w Krzemionkach Opatowskich. Dały one rewelacyjne wyniki w zakresie dotyczącym techniki prowadzenia prac górniczych w początkach II tysiąclecia przed naszą erą. Ustaliły między innymi stosowanie suchej podsadzki, celowe prowadzenie chodników wydobywczych, dzięki któremu wydobywany minerał znajdował się w spągu chodnika, umiejętność przechodzenia z techniki chodnikowej na komorową, jeśli położenie złoże tego wymagało, a także oświetlenie olejne z zastosowaniem kamiennych lamp. Pozostałe wyniki potwierdziły fakty zaobserwowane przez poprzednich badaczy.

W parze z badaniami terenowymi szły opracowania materiałów, publikacje i wystawy archeologiczne. Odbyło się też kilka konferencji o charakterze naukowym i popularno-naukowym w celu przedyskutowania i podsumowania wyników na poszczególnych stanowiskach wykopaliskowych.

Dużym wkładem do uporządkowania warsztatu badawczego było sporządzenie i opublikowanie pozycji pt. "Materiały do bibliografii woj. kieleckiego w opracowaniu mgr Z. Pyzika z Muzeum Świętokrzyskiego. W oparciu o tę pracę można było pokusić się o syntetyczne przedstawienie starożytnych dziejów Ziemi Kieleckiej, co zostało osiągnięte w postaci stałej wystawy oraz przewodnika po tejże wystawie. Popularny charakter tego ujęcia nie zmniejsza jego wartości dydaktycznej, zwłaszcza, że wykorzystano w tym celu około 3000 zarejestrowanych stanowisk kulturowych z różnych epok pradziejów i wczesnego średniowiecza.

Pewnego rodzaju zamkniętą całość przedstawiają badania nad wczesnośredniowieczną Wiślicą. Prowadzące je "Zespół" zorganizował przy współdziałaniu lokalnych instytucji kulturalnych dwie sesje, odbyte częściowo w Kielcach, częściowo w Busku i Wiślicy, na których podsumowano wyniki badań archeologicznych jak też i architektonicznych i opublikowano je w wydawnictwie pt. "Kolegiata Wiślicka". W związku z tym została otwarta wystawa w Muzeum Świętokrzyskim poświęcona problematyce kamienia budowlanego i zapraw wiążących, opracowana z uwzględnieniem aspektu historycznego. Trwałą pozostałością po tej inicjatywie jest stała ekspozycja kamieniołomów pińczowskich w Pińczowie. Warto nadmienić, że przy okazji badań nad materiałami budowlanymi zabytków wiślickich oraz innych zabytków romańskich z terenu woj. kieleckiego zastosowana została z dużym powodzeniem nieznaną poprzednio metoda

rekonstrukcji kamieniołomów na podstawie rodzajów kamienia w budowlach zabytkowych. Przyozyniła się do tego szczególnie mgr Maria Weber-Kozińska wespół z dr Penkalową.

Wyniki badań nad starożytnym okręgiem górniczo-hutniczym w Górach Świętokrzyskich były co roku przedmiotem konferencji naukowych w Krakowie i znajdowały na bieżąco wyraz w publikacjach naukowych, głównie Polskiej Akademii Nauk. Potrzeby popularyzacji lokalnej zostały jednak w szerokim stopniu uwzględnione dzięki otwarciu ekspozycji na oryginalnym stanowisku hutniczym w Słupi Nowej, gdzie Muzeum Techniki z Warszawy zbudowało specjalny pawilon. Bardzo pożytecznym informatorem okazała się broszura dr-a K. Bieleńnika wydana przez PTTK pt. "Starożytne hutnictwo świętokrzyskie".

Ostatnie słowo w sprawie tego zagadnienia nie zostało jeszcze powiedziane i wobec ogromu dalszych zadań badawczych trzeba będzie poczekać na nie jeszcze długo. Zakończone zostały natomiast badania nad łysogórskim centrum kultowym Słowian i jeszcze w 1966 r. wyniki ich będą udostępnione w postaci książki dr-a Gąssowskiego.

Prace dotyczące początków państwa polskiego stanowiły tylko odcinek problematyki związanej z obchodami jubileuszowymi. Właściwa interpretacja wielkiej rocznicy polegała na wydobyciu z przeszłości postępowych tradycji, które złożyły się na bujny i wszechstronny rozkwit kultury narodowej w Polsce współczesnej. Stwarzało to warunki syntetycznego ujmowania zagadnień w pionie rozwojowym i wydobywania wątków powiązanych ze współczesnością. Dla obszaru objętego granicami woj. kieleckiego taka interpretacja programu jubileuszowego oznaczała konieczność dokładniejszego poznania tradycji przemysłowych, rewolucyjnych i kulturalnych o swoistym wyrazie regionalnym.

Na tym tle zrozumiałym się staje zainteresowanie problematyką Zagłębia Staropolskiego, historią Braci Polskich zwanych arianami i późniejszymi bojkownikami o niepodległość i demokrację, a także wybitnymi jednostkami, które przyczyniły się do wzbogacenia kultury narodowej przez wprowadzenie do niej pierwiastków wytworzonych w warunkach geograficznego i społecznego środowiska Ziemi Kieleckiej.

Najpełniejszy i najbardziej twórczy wyraz znalazły prace związane z problematyką Zagłębia Staropolskiego, na tym odcinku bowiem można było najlepiej powiązać rewolucyjne przeobrażenia struktury społecznej i gospodarczej w Polsce Ludowej z osiągnięciami i zaniedbaniami przeszłości. Badania nad tym zagadnieniem wykazały w sposób klasyczny ścisły związek pomiędzy postępem społeczno-gospodarczym, politycznym i kulturalnym narodu, potwierdzając materialistyczną koncepcję współczesnej ideologii. Dawały one zdecydowany impuls do podejmowania celowych inicjatyw administracyjno-gospodarczych, które zmieniały z dnia na dzień obraz Ziemi Kieleckiej, ożywiając jej naturalne funkcje w organizmie państwowym.

Inauguracją prac milenijnych nad Zagłębiem Staropolskim była sesja zorganizowana przez Wojewódzką Komisję Obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego w Kielcach z udziałem specjalistów z całego kraju. Wynikiem jej był pierwszy tom wydawnictwa seryjnego Komisji pt. "Rocznik Świętokrzyski", zawierający studia o Krzemionkach Opatowskich, okręgu górniczo-hutniczym z okresu wpływów rzymskich, górnictwie i hutnictwie w epoce feudalnej oraz o przemyśle zbrojeniowym i zabytkach techniki. Dobrze pojętą kontynuacją tej inicjatywy były publikacje doc. dr-a Wincentego Kawalca na temat: "Kieleccyzna

- rozwój gospodarczy regionu", oraz dr-a J. Zielińskiego pt. "Staropolskie Zagłębie Przemysłowe". Obaj ci autorzy wskazali na celowość wielu przedsięwzięć przemysłowych w przeszłości, uzasadniając jak dalece słuszne jest planowanie gospodarcze, które w rachunku ekonomicznym uwzględnia bogactwa naturalne - surowcowe i energetyczne regionu, nadmiar siły roboczej i prawidłowości wynikające z obrotu towarowego.

Swoiste zagadnienie na tle problematyki Zagłębia Staropolskiego przedstawiają wysiłki zmierzające do utrwalenia tradycji przemysłowych tego okręgu za pomocą ochrony zabytków techniki. Rezultat ich stanowi przykład świetnego rozwiązania metodycznego, co zawdzięczać należy dobrej koordynacji zadań wojewódzkiego konserwatora zabytków w Kielcach z programem działania Muzeum Techniki w Warszawie.

Wychodząc z założenia, że koncentracja dóbr kultury materialnej jest sprzeczna z potrzebami szerzenia i pogłębiania kultury technicznej, Muzeum zrezygnowało ze stosowanego w innych krajach zwyczaju ogławiania ośrodków prowincjonalnych z posiadanych przez nie zabytków na rzecz placówki centralnej. Zamiast tego opracowało oryginalną koncepcję ekspozycji rozproszonej, dostosowanej do obiektów wytworzonych w procesie historycznym.

Zagłębie Staropolskie ze swą problematyką reprezentatywną dla wszystkich epok techniki górniczo-hutniczej i odpowiadających im etapów rozwoju społecznego przedstawiało niezrównany teren dla nowoczesnego modelu muzeum technicznego. Te jego walory zostały dostrzeżone i należyście wykorzystane w programie obchodów Tysiąclecia dla zbudowania pomnika kulturze narodowej. W skład tego dzieła wchodzi zespół 11 historycznych miejsc pracy, dobranych tak, aby w oparciu

o ich dawne funkcje można było przedstawić rozwój techniki i organizacji społeczeństwa.

Pierwszym ogniwem w tym cyklu będzie kopalnia krzemienia w Krzemionkach Opatowskich z początków II tysiąclecia p.n.e. wraz z warsztatami obróbki tego surowca, a ostatnim wielki piec w Starachowicach, pochodzący z przełomu XIX i XX w. Obydwa te obiekty nie zostały jeszcze wcielone do zespołu ze względu na skomplikowaną problematykę naukową, konserwatorską lub prawną. Pozostaje jednak bezsporne, że są one logicznym uzupełnieniem tego co już zostało zrobione. Okres wczesnośredniowieczny wraz z jego tysiącletnią genezą ilustruje rezerwat ziemnych pieców hutniczych w Słupi Nowej pod Łysą Górą. Utrwalona tam technika odpowiada organizacji rodowo-plemiennej. Technikę feudalną przedstawia młot wodny w Starej Kuźnicy /pow. Końskie/. Przewrót przemysłowy związany z podstawami ustroju kapitalistycznego i działalnością Staszica, Lubeckiego i Banku Polskiego przedstawiony został na przykładzie kilku obiektów ze względu na wielostronność postępu technicznego w tym czasie. Wszystkie one były zbudowane jako zakłady o napędzie wodnym, jednakże na zbiornikach o dużo większej mocy niż ujęcia tradycyjnych kuźnic. Dla przedstawienia tego zagadnienia wykorzystano obiekt zabytkowy w Bobrzy, gdzie miał powstać kombinat hutniczy o 5 wielkich piecach. Postęp wielkopiecownictwa ilustrują zakłady w Samsonowie i Chlewiskach, obydwie na węgiel drzewny, lecz jeden z nich już z dmuchawami parowymi i żeliwnikiem oraz prażalnią rud. W Sielpi Wielkiej przy wspaniałe odbudowanym zbiorniku na rzece Czarnej zorganizowane zostało w zabudowaniach pudlingarni Muzeum Hutnictwa Staropolskiego, posiadające bezcenny zespół angielskich obrabiarek do metalu z 1823 r. oraz potężne, odlane w Starachowicach koło wodne z 1842 r. Dalsze ogni-

wo postępu technicznego z tego samego okresu przedstawia ma walcownia i warsztat mechaniczny w Małenou uruchomiony w 1837 r. i czynny w zbliżonych warunkach na tym samym wyposażeniu do chwili obecnej. Typ osadnictwa i budownictwa przemysłowego zachował się i został zabezpieczony w Białogonie i w Nietulisku. Zakład białogoński jako najściślej związany z działalnością Stanisława Staszica nadawał się w całości na rezerwat tak ze względu na swą architekturę jak wyposażenie i tradycje. Niestety ciasno pojęte interesy produkcji prowadziły do zdewastowania tego klejnotu kultury technicznej. Nieodżałowaną stratą jest zwłaszcza zniszczenie zbioru kilku tysięcy drewnianych i metalowych modeli odlewniczych, dokonane już w okresie jubileuszowym.

Z tradycjami Zagłębia Staropolskiego wiązała się sesja naukowa zorganizowana w Kielcach w 1966 r. przy wydatnym współudziale Akademii Górniczo-Hutniczej z okazji 150-lecia założenia przez Staszica Szkoły Akademiczno-Górniczej w tymże mieście. Przygotowania do tej uroczystości zaktualizowały rolę Kielca jako ośrodka centralnego w okręgu przemysłowym i dały sposobność do przywrócenia mu odpowiednich funkcji w zakresie szkolenia kadr technicznych. W związku z tym zagadnieniem pozostawała też wystawa zorganizowana przez wojewódzki Oddział NOT pt. "Tysiąc lat postępu technicznego w Kielecczyźnie". Stowarzyszenie odlewników zorganizowało sesję popularnonaukową w Starachowicach, na której zaproszeni specjaliści przedstawili wyniki badań nad problematyką odlewnictwa w Zagłębiu Staropolskim.

Drugim wątkiem przewijającym się w tematyce obchodów milenijnych były zagadnienia społeczno-polityczne. Posłużyły do tego ważne rocznice, jak XX-lecie PRL, XX-lecie powstania PPR, setna rocznica Powstania Styczniowego, 170-ta

rocznica Manifestu Połanieckiego, a z dawniejszych wydarzeń liczne fakty związane z działalnością Braci Polskich zwanych arianami. Każda z tych rocznie została uczczona jedną sesją zorganizowaną centralnie i połączoną zazwyczaj z akcją wystawienniczą, odczytową, a niekiedy także imprezową. Tak np. sesja poświęcona arianom włączona została do programu Dni Kultury Poniądzia i odbywała się kolejno w Rakowie, Pińczowie i Seceminie jako ważnych ośrodkach działalności tej postępowej sekty. Na dużą skalę zorganizowana była wystawa w Wojewódzkim Domu Kultury obrazująca tradycje walk wyzwoleniczych, w szczególności walkę z okupantem hitlerowskim, jak również wystawa obrazująca dorobek Polski Ludowej na obszarze woj. kieleckiego.

Obchody Tysiąclecia Państwa Polskiego zwróciły uwagę na oryginalne wartości regionalnej kultury ludowej, a także jej wyraz artystyczny w literaturze i sztuce. Podjęte zostały badania etnograficzne nad budownictwem drewnianym, ceramiką oraz poezją ludową, które przyczyniły się do zabezpieczenia najcenniejszych obiektów architektury ludowej i wnętrz mieszkalnych oraz wzbogaciły zbiory narzędzi, ruchomości i odzieży. Należy hołd oddać Przysucha swemu ziomkowi, zarazem jednemu z największych etnografów europejskich Oskarowi Kolbergowi, inicjując w 1960 r. coroczne odtąd "Dni Kolbergowskie", będące nie tylko hołdem dla wielkiego uczonego z XIX w. lecz także bodźcem do wielorakich form aktywizacji życia kulturalnego.

Konferencjami naukowymi i wystawami uczczeni zostali także inni wybitni twórcy - Jan Kochanowski, Adolf Dygasiński, Walery Przyborowski, Jacek Malczewski, Stefan Żeromski, Henryk Sienkiewicz. Trwałym wynikiem okolicznościowym hołdów pozostały muzea biograficzne, organizo-

wane w Zwoleniu, Oblęgorku i Ciekotach dla uczczenia pamięci pisarzy związanych z tymi miejscowościami. Obchody ku czci Żeromskiego połączone zostały ze zjazdem pisarzy, kilkunastu wieczorami literackimi, konkursami i rajdem.

Największe natężenie różnego rodzaju imprez organizowanych z myślą o aktywizacji ruchu naukowego i kulturalnego w miastach i osiedlach i osiedlach woj. kieleckiego przypadło na 1962 rok ogłoszony "Rokiem Ziemi Kieleckiej". W program tego Roku weszły Dni Kultury Świętokrzyskiej, Dni Puszczy Kozienickiej, Dni Radomia, Sandomierza, Opatowa, Buska, Stopnicy i kilkunastu innych miejscowości. Wiele osiedli obchodziło uroczyste wieloletnie jubileuszowe istnienia, w tym Opoczno, Skaryszew, Magnuszew swoje sześćsetlecie. Z okazji takich mnożyły się inicjatywy wzbogacające życie kulturalne. Założono 83 świetlice, 29 klubów, 46 czytelni i 19 ognisk muzycznych. Zorganizowano około 180 nowych zespołów artystycznych. Wartość czynów społecznych wzrosła z 21 mln zł w 1957 r. na 271 mln. zł wykazując od tej pory dalszą tendencję zwykłą aż do 467 mln. zł w 1965 r. Ogólna wartość zadań wykonanych czynami społecznymi w latach 1961-1965 wyniosła 1638 mln. zł, w tym wartość wybudowanych dróg lokalnych około 630 mln. zł. Oprócz dróg budowano społecznymi czynami przede wszystkim szkoły, na co zebrano oddzielnie 384 mln. zł. Zakładano kanalizację i wodociągi, porządkowano osiedla, zalesiono ponad 15.000 ha, wysadzono 7 mln. drzew i 5 mln. krzewów, zbudowano 78 remiz strażackich i wiele innych urządzeń dla służby zdrowia lub wychowania fizycznego.

W ogólnym bilansie obchodów milenijnych nie da się wyliczyć korzyści społecznych, jakie one spowodowały, rozbudzając patriotyzm lokalny i przełamując niejednokrotnie bierność, wpojona przez minione ustroje klasowe, a nieodpowiednią

dla społeczności mającej prawo decydowania i odpowiedzialność za środowiskowy wyraz gospodarki i kultury. Ten ładunek sił moralnych będzie się materializował w przyszłości. Należy przypuszczać, że instytucje powołane w okresie obchodów millenijnych - Rada Naukowo-Ekonomiczna przy Prezydium W.R.N. i Radomskie Towarzystwo Naukowe, a za jego przykładem także starsze nieco Towarzystwo Naukowe w Kielcach będą coraz ściślej i skuteczniej współpracować z gospodarzami terenu, aby dynamice społecznej odpowiadała celowość i dalekowzroczność poczynań administracyjnych.

Należy życzyć sobie dalszej niesłabnącej troski o podtrzymanie inicjatyw o dużym znaczeniu dla kultury, o opiekę nad periodycznymi wydawnictwami, o zagęszczenie sieci muzeów, upowszechnienie ekspozycji postępu technicznego w zakładach pracy, konserwację zabytków.

Zadania te powinny być łatwiejsze niż to co można było osiągnąć z racji jubileuszu państwowości polskiej - bo 2.500 km dróg o nowej, utwardzonej nawierzchni otwarło kulturze łatwy przystęp do każdej niemal miejscowości, bo 56 nowych "tysiąclatek" zmniejszyło obszar zasięgu szkoły podstawowej do 13km², bo nowa stacja przekaźnikowa może z wysokości Łysej Góry związać każdą zagrodę z szerokim światem.

Osiągnięcia millenijne Radomia

Uchwała Sejmiku PRL z dnia 26 lutego 1958 roku ogłosiła lata 1960-1966 okresem obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego. Plenum Miejskiego Komitetu Frontu Jedności Narodu oraz uroczysta sesja Miejskiej Rady Narodowej w Radomiu w styczniu 1959 r. wyłoniła Komitet Obchodów i opracowała zadania dla społeczeństwa m. Radomia, wynikające z programu obchodów 1000-lecia Państwa Polskiego w oparciu o miejscowe potrzeby i warunki. Zadania te określiły, że obchody Jubileuszu 1000-lecia naszego państwa winny stać się historycznym etapem rozwoju oświaty i kultury, wyrażającym się między innymi w budowie i rozbudowie obiektów szkolnych, placówek życia kulturalnego, w świadczeniach mieszkańcom naszego miasta na Społeczny Fundusz Budowy Szkół oraz Społeczny Fundusz Odbudowy Stolicy i Kraju, dalszego rozwoju bazy produkcyjnej i urządzeń komunalnych, warunkujących rozwój naszego miasta.

Lata obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego to okres o wielkiej doniosłości dla budowy socjalizmu w naszym kraju, okres wzmożonej pracy politycznej i wychowawczej, zmierzającej do właściwego kształtowania psychiki naszego społeczeństwa, to okres wzmożonej aktywności i działalności we wszystkich dziedzinach życia gospodarczego i kulturalnego.

"..... Siła Polski Ludowej - stwierdził tow. Władysław Gomułka w przemówieniu wygłoszonym podczas inauguracji obchodów Tysiąclecia w Poznaniu - tkwi w słusznej polityce wewnętrznej i zewnętrznej, aktywnym poparciem tej polityki przez najszerze rzesze narodu".

Ten sytem naszej działalności pozwolił na rozpoczęcie długiego okresu przemian,

które trwają nadal przyczyniając się do podniesienia dalszego rozwoju życia gospodarczego, kulturalnego i przeobrażeń społeczno-politycznych.

Swoją wielką kartę wzmożonego rozwoju w wielkim korowodzie osiągnąć ogólnonarodowych zapisuje również i nasze miasto.

Radom jak wiele innych miast i osiedli na terenie kraju zrealizował szereg prac wynikających z programu obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego, często w ten sposób godnie Wielki Jubileusz, wykazując dorobek naszego regionu na niwie kulturalnej i gospodarczej.

Lata 1960-1966 były okresem dalszego harmonijnego rozwoju Radomia, o czym świadczy chociażby przyrost ilości mieszkańców, wyrażający się liczbą 16 tys. osób. W konsekwencji wzrostu ludności nastąpił rozwój przemysłu i wzrost zatrudnienia, budownictwa mieszkaniowego i socjalnego, inwestycji szkolnych, służby zdrowia oraz rozbudowa urządzeń komunalnych i placówek kulturalnych.

W każdej z tych dziedzin notujemy sukcesy, będące synonimem gospodarności, będące obrazem słusznej drogi, wzrostu stopy życiowej mieszkańców, odzwierciedlające osiągnięcia naszej wspólnej pracy i wysiłku, prowadzące do utrwalenia i pomnażania dorobku pokolenia.

Okres ten charakteryzuje się szczególnie zwiększonym udziałem w pomnażaniu dóbr materialnych środkami ludności miasta. Podejmowane przez załogi radomskich zakładów, instytucji oraz wszystkich mieszkańców zobowiązania przyczyniły się do zwiększenia wartości produkcji i podnoszenia jakości wytwarzanych towarów, zwiększenia ilości izb szkolnych. Zrodzona inicjatywa społeczna pozwoliła na oddanie nowych obiektów kulturalnych, terenów wypoczynkowych, urzą-

dzeń komunalnych itp.

W dziedzinie przemysłu w tym okresie uruchomiona została w dzielnicy Podkanów nowa Fabryka Łączników, zatrudniająca 1100 pracowników, która uzupełnia niedobory materiałowe tak bardzo potrzebne w budownictwie mieszkaniowym, Wytwórnia Prefabrykatów Budownictwa Telekomunikacyjnego, zatrudniająca 270 osób oraz Radomskie Zakłady Mechanizacji Budownictwa "ZREMB", które mają za zadanie naprawę i budowę sprzętu mechanicznego dla potrzeb przedsiębiorstw budowlanych. Wybudowanie i uruchomienie wymienionych przedsiębiorstw kosztem 308 milionów złotych przyczyniło się do wzrostu zatrudnienia o 1430 osób.

Dokonaliśmy również dalszej modernizacji i rozbudowy takich zakładów produkcyjnych jak np. Zakłady Wytwórcze Aparatury Teletechnicznej T-9, Radomska Fabryka Wyrobów Emaliowanych, Radomskie Zakłady Przemysłu Skórzanego "Radoskór", Radomskie Zakłady Materiałów Ogniotrwałych, Zakłady Metalowe im. Gen. Waltera, Zakłady Przemysłu Tytoniowego, Radomska Fabryka Fajansu i Ceramiki Technicznej i inne. Na rozbudowę i modernizację przemysłu itp. nakłady inwestycyjne przeznaczane są corocznie duże kwoty pieniężne. Od 1960 roku przeciętnie rocznie wykorzystuje się na ten cel ponad 161 milionów złotych. W efekcie rozbudowy, a zwłaszcza modernizacji przemysłu wzrosła wartość produkcji w granicach od 20 do 60 %, poprawiły się warunki bezpieczeństwa i higieny pracy oraz jakość wytwarzanych wyrobów.

Wśród przedsiębiorstw przemysłu terenowego, które uległy większej rozbudowie wymienić należy Chemiczno-Wytwórczą Spółdzielnię Pracy "Spoiwo", w której rozbudowany został dział produkcji kleju z odpadów skór surowych. Rozbudowany został również dział gumowy - jedyny na tere-

nie województwa kieleckiego. W tej gałęzi przemysłu Spółdzielnia kooperuje z zakładami z terenu województwa i wieloma zakładami na terenie kraju. Obecnie dokonuje się dalszej rozbudowy działu produkcji kleju perełkowego, jako produkcji antyimportowej - również z odpadów skór surowych. Surowiec do tej produkcji zapewniają garbarnie radomskie. Przeznaczone środki na rozbudowę w wysokości 22 milionów złotych szybko się zamortyzują. Na skutek rozbudowy wartość produkcji globalnej Spółdzielni wzrosła od roku 1960 prawie trzykrotnie - to jest z 20 milionów złotych w roku 1960 do 56 milionów złotych w roku 1966.

Drugim zakładem przemysłu terenowego, który został rozbudowany jest Robotnicza Spółdzielnia Pracy "Mechanik", produkująca między innymi sprzęt oświetleniowy, żelazka elektryczne i leżaki turystyczne. Produkcja globalna tej Spółdzielni wzrosła w okresie lat 1960-1966 prawie dwukrotnie, a w roku 1970 produkcja zwiększyła się trzy i pół raza w porównaniu z rokiem 1960. Ogółem produkcja towarowa radomskiego przemysłu wzrosła niezmierzanie poważnie. W końcu bieżącego roku wynosić będzie 8.721 mln zł., co w porównaniu ze stanem w 1960 r., kiedy jej wartość wynosiła 5.471 mln zł, co oznacza wzrost o 59 %. Zatrudnienie w przemyśle w omawianym okresie wzrosło o 33 %.

W dziedzinie rozwoju produkcji eksportowej Radom znajduje się w czołówce tego rzędu miast. W roku 1965 przemysł radomski wysłał na rynki zagraniczne towary wartości 1.465 milionów zł. W tym na przemysł terenowy przypadła produkcja wartości 55.7 mln zł. W okresie obchodów milenialnych wartość eksportu uległa prawie podwojeniu. Prawie 1/3 wartości produkcji eksportowej wysłaną została w ubiegłym roku na rynki kapitalistyczne.

Asortyment wysyłanych towarów na rynki zagraniczne jest bardzo szeroki. Do ważniejszych z nich należą: aparaty telefoniczne, maszyny do szycia, farby i farby, obuwie damskie, męskie i dziecięce, szynki i konserwy mięsne, masa jajowa, papierosy i tytoń przemysłowy, przetwory owoców i warzyw, klej skórny, mydło gospodarcze, ubrania męskie, damskie i dziecięce, odzież skórzana oraz ze skóry sztucznej, ozdoby choinkowe i inne.

Istotnym zagadnieniem w działalności przemysłu jest rozwój pracy nakładozej. Do tej sprawy przywiązujemy dużą wagę ze względu na to, iż chałupnictwo umożliwia zarobkowanie kobietom, którym warunki domowe nie pozwalają pracować w zakładzie pracy. Ważne to jest i z tego powodu, że posiadamy nadwyżkę kobiet poszukujących pracy, a zatrudnienie stało się palącym problemem do rozwiązania. Wartość pracy nakładozej wzrosła w ubiegłym pięcioleciu o przeszło 100 %, osiągając w roku 1965 kwotę 76,9 milionów złotych. W pracy chałupniczej zatrudnionych jest obecnie 1.972 osoby. Są to głównie kobiety obciążone drobnymi dziećmi.

W programie rozwoju pracy nakładozej do 1970 roku zakłada się dalszy wzrost wartości produkcji do 14.6 mln zł przy wzroście zatrudnienia do 3.210 osób.

W planie produkcji nakładozej na rok 1966 największy udział przewiduje się dla pionu Wojewódzkiego Związku Spółdzielczości Pracy /wartość 55 mln zł/, a następnie dla pionu Wojewódzkiego Zarządu Państwowych Przedsiębiorstw Przemysłu Terenowego /12.4 mln zł/.

W roku ubiegłym Radomskie Zakłady Przemysłu Skórzanego "Radoskór" przekazały do systemu pracy nakładozej roboty wartości 1.5 mln zł.

a w roku bieżącym - 3.5 mln zł.

x x x

Wraz z rozwojem przemysłu i budownictwa mieszkaniowego nastąpił dość poważny wzrost sieci usług handlowych. W latach 1960-1966 Radom otrzymał 55 nowych sklepów różnych branż, osiągając ogólną liczbę 459. Zwiększyła się również liczba kiosków o 59 i wynosi obecnie 260. W dzielnicach peryferyjnych miasta: na Zamłyniu, Kapturze, Młodzianowie, Glinicach, nowowybudowanym Osiedlu XV-Lecia oraz na osiedlu spółdzielczym przy ul. Żeromskiego wybudowano 11 nowoczesnych pawilonów handlowych.

W pierwszym kwartale 1966 r. oddany został do użytku Spółdzielczy Dom Handlowy, którego koszt budowy wraz z urządzeniem wyniósł 12 mln złotych. W placówce tej urządzono 23 stoiska handlowe ze wszystkimi artykułami przemysłowymi.

Uruchomione zostały również przez Radomskie Zakłady Gastronomiczne nowe zakłady żywienia zbiorowego. Są to: "Romantyczna", "Jubilatka", "Tempo" oraz pawilon gastronomiczny typu "Krakus" na szlaku turystycznym przy ul. Struga.

Jednocześnie nastąpiła systematyczna modernizacja sieci sklepów. Małe, ciasne sklepy zostają poszerzone o przyległe pomieszczenia, zajmowane dotychczas na inne cele i w ten sposób powstały duże sklepy wyposażone w nowoczesne urządzenia. W sklepach tych wprowadzono nowe formy sprzedaży samoobsługowej w branży spożywczej i gastronomicznej, a między innymi preselekcję w sklepach branży przemysłowej. W wyniku

tej akcji powstały nowe sklepy specjalistyczne jak: "1001 drobiazgów", "Robert", "Nastolatka", "Dom Dziecka" i inne. W miarę rozwoju i modernizacji sieci handlowej nastąpił wzrost obrotów. Obroty w detalu wzrosły w latach 1960-1966 o 400 mln zł, osiągając w 1965 roku globalną kwotę - 1.765 mln zł, a gastronomii zaś o 14 mln zł i wynosiły 87.8 mln zł.

Osiągnięcia te zawdzięcza handel głównie zwiększeniu podaży masy towarowej, jej wyższej jakości, lepszej operatywności służby handlowej i lepszej organizacji pracy.

x x x

Innym zagadnieniem, niezmiernie ważnym dla całości gospodarki miejskiej i mającym przecież zasadniczy wpływ na rozwój miasta i polepszenie warunków bytowych jego mieszkańców jest budownictwo mieszkaniowe i planowa urbanizacja miasta.

Podstawą każdej prawidłowej działalności musi być ogólny plan zagospodarowania przestrzennego miasta, który stanowi bazę wyjściową do programowania prac kierunkowych w zakresie dalszego i najbardziej ekonomicznego rozwiązywania problemów terenu, a przede wszystkim do rozwoju inwestycji.

Opracowany przez zespół Pracowni Urbanistycznej przy Wydziale Budownictwa, Urbanistyki i Architektury Prezydium Miejskiej Rady Narodowej ogólny plan zagospodarowania przestrzennego miasta Radomia otrzymał w roku 1965 nagrodę II stopnia Ministerstwa Budownictwa, zaś plan zabudowy "Centrum" otrzymał w 1963 roku nagrodę III stopnia.

Stanowią one dziś podstawę właściwej zabudowy i rozwoju naszego miasta. Ponadto na podstawie ogólnego planu zagospodarowania przestrzennego miasta opracowane zostały szczegółowe plany zagospodarowania dzielnic: Kaptur I, Kaptur II, Zamłynie, Żakowice, Dzierzków, Ustronie i Nad Potokiem.

W zakresie realizacji tych planów skierowaliśmy uwagę na prawidłową lokalizację nowych obiektów przemysłowych, uwzględniając również przeniesienie, jako uciążliwych dla mieszkańców, istniejących zakładów przemysłowych z terenu śródmieścia i dzielnic mieszkaniowych do nowych dzielnic przemysłowych.

Plany te przewidują prawidłowe rozwiązanie komunikacji miejskiej wewnętrznej oraz arterii komunikacyjnych o charakterze ogólnokrajowym. Uwzględniono również potrzeby terenowe budownictwa mieszkaniowego wysokiego i jednorodzinnego.

W okresie zamykającym obchody Tysiąclecia Państwa Polskiego miasto poszczycić się może poważnymi osiągnięciami.

x x x

W celu zabezpieczenia nowych miejsc pracy dla zbliżającego się tzw. "wyżu demograficznego" zlokalizowaliśmy w Radomiu budowę Okręgowych Zakładów Naprawczych Autobusów Miejskiego Przedsiębiorstwa Komunikacyjnego dla południowej części Polski, Okręgowej Spółdzielni Mleczarskiej, Radomskich Zakładów Mechanizacji Budownictwa, i piekarni mechanicznej.

Na ten cel przeznacza się w bieżącej pięcioletniej nakłady w wysokości 540 mln zł. Przy realizacji

tych inwestycji zwiększy się zatrudnienie o około 2.120 osób.

Również w powyższym celu oraz dla zabezpieczenia kombinatu "Radoskór" w surowiec do produkcji obuwia uzyskano zgodę władz centralnych na budowę w północnej części miasta garbarni o namoku dobowym wynoszącym 42 tony skóry.

Przystąpimy też do budowy centralnego laboratorium dla przemysłu skórzanego w Polsce. Rozpoczęcie budowy garbarni przewidziane jest w 1967 roku, a centralnego laboratorium w 1969 r. Wybudowanie dużej garbarni pozwoli także na unieruchomienie niektórych starych garbarni kapitalistycznych, które zlokalizowane w dzielnicach gęsto zaludnionych zatrują powietrze.

x x x

Realizując zadania wynikające z wieloletnich planów obchodów milenijnych - biorąc pod uwagę potrzeby ludności - skierowaliśmy szczególną uwagę na budownictwo mieszkaniowe. Zasoby mieszkaniowe w latach jubileuszowych Państwa Polskiego wzrosły w naszym mieście bardzo poważnie, wyrażając się liczbą 21.982 nowych izb mieszkalnych oddanych mieszkańcom Radomia na przestrzeni lat 1960-1966. Pozwoliło to na poważne zmniejszenie wskaźnika zagęszczenia na jedną izbę, wynoszącego w roku 1960 - 2,01 do 1,83. Stan ten osiągniemy pod koniec bieżącego roku.

Z ważniejszych obiektów gospodarki komunalnej oddanych w omawianym okresie do eksploatacji należy wymienić: nowe ujęcie wody /zaspakaja ono całkowicie potrzeby mieszkańców w zaopatrzeniu w wodę pitną/, Kompostownię w Wincentowie, stację redukcyjną-po-

miarową gazu w dzielnicy Gołębiów, poprawiającą radykalnie ciśnienie gazu w budynkach mieszkalnych Osiedla XV-lecia, wybudowanie nawierzchni ulepszonej asfaltowej ulic: 1 Maja, Słowackiego, Traugutta, Kościuszki, Sienkiewicza, Struga i Wierzbickiej.

W ramach inwestycji wspólnych Miejskiej Rady Narodowej i Zjednoczenia Przemysłu Wyrobów Odlewniczych wybudowano 5,5 km kanału sanitarnego, odprowadzającego ścieki z Fabryki Łączników wzdłuż rzeki Mlecznej. Wspólnie z Radomskimi Zakładami Przemysłu Skórzanego "Radoskór" ułożono 530 mb nawierzchni utwardzonej przy ul. Dolnej, przy udziale Fabryki Łączników ułożono 800 mb nawierzchni asfaltowej na ul. Dzierżyńskiego i 1.200 mb - na ul. Starokrakowskiej. Zakłady Metalowe przy współudziale Radomskiej Fabryki Wyrobów Emaliowanych partycypowały w budowie 750 mb nawierzchni asfaltowej na ul. 1905 Roku oraz przy rozbudowie 800 mb sieci gazowej na ul. Młodzianowskiej i 1905 Roku. W ramach inwestycji wspólnych wybudowano wiele innych inwestycji i urządzeń komunalnych takich jak rozbudowa sieci wodociągowo-kanalizacyjnej, gazowej, oświetleniowej itp.

x x x

"Uświadomienie sobie Tysiąclecia - stwierdził prof. Tadeusz Kotarbiński na plenarnym posiedzeniu Ogólnopolskiego Komitetu Frontu Jedności Narodu w roku 1958 - chce nasz naród zużyć przede wszystkim w tym celu, ażeby zorganizować zbiorowy, wielki zryw konstrukcyjny, porwać całe społeczeństwo do czynu dobra publicznego".

Do takich idei konstruktywnych należy idea budowy szkół. Realizując ją nawiązujemy do tradycji najbardziej oświeconych i postępowych czasów. Szkolnictwo bowiem i wychowanie ma niezmiernie bogate tradycje w historycznym procesie kształtowania się państwa polskiego. Obchody Tysiąclecia, które stały się przyczynkiem i impulsem do szerszych analiz dziejów polskiej oświaty i wychowania muszą również skłonić każdego obywatela do spojrzenia na długą drogę, jaką wraz z państwem polskim przeszło nasze szkolnictwo oraz na ewolucje w systemie wychowania. Zagadnienia te zajmują przeto pewne miejsce w obchodach Tysiąclecia naszego państwa. "Zawsze takie Rzeczypospolitej będą obywatele, jakie ich młodzieży wychowanie" - mówił wielki reformator ks. Stanisław Staszic, a prawda ta wypowiedziana wówczas ustami jednego z największych i najświetlejszych przedstawicieli ówczesnego społeczeństwa polskiego nie straciła swej aktualności. "Są to bowiem takie prawdy w dorobku ogólnoludzkim, których nie zmienia czas, nakazując zmieniać tylko formy ich zastosowania" - oświadczył prof. Henryk Jabłoński.

Przez długie dziesięciolecia walka o szkołę i oświatę stała się jedną z istotnych części składowych wszystkich postępowych programów wywoleńców. Dążność do upowszechnienia oświaty stała się postulatem, który najłatwiej i najpowszechniej przyjmował się zarówno w szerokich masach chłopskich jak i robotniczych, które od wieków przejawiały tęsknotę do szkoły polskiej i polskiego wychowania. Dążność do oświaty nie zamarała również w okresie okupacji.

Hasło rzucone przez Polską Zjednoczoną Partię Robotniczą - "1.000 szkół na Tysiąclecie Polski" padło więc na podatny grunt. Zostało również zrozumiane i ocenione właściwie przez spo-

leczeństwo naszego miasta, które czynnie włączyło się do tej pożytecznej akcji, w wyniku czego od roku 1959 do sierpnia 1966 roku społeczeństwo radomskie przekazało kwotę 45.317.230 zł na budowę szkół - pomników Tysiąclecia. Ze środków społeczeństwa naszego miasta wybudowano w Radomiu 3 szkoły Tysiąclecia: kosztem ponad 8 mln zł Szkołę Podstawową Nr 32 im. Gen. Waltera o 15 izbach lekcyjnych, 6 pracowniach oraz 5 izbach mieszkalnych, Szkołę Podstawową Nr 7 im. R. Traugutta, której koszt wyniósł ponad 11.5 mln zł. W szkole tej o 15 izbach lekcyjnych znajdują pomieszczenia 4 pracowni oraz - co nie jest bez znaczenia - 17 izb mieszkalnych dla nauczycieli. Oddano również trzeci pomnik Tysiąclecia - Szkołę Podstawową im. A. Zawadzkiego na placu Stare Miasto. Koszt tej szkoły wynosił również ponad 8 mln zł. Znajduje w niej pomieszczenie 19 pracowni, 5 izb mieszkalnych oraz 15 izb lekcyjnych.

Osiągnięcia te są najlepszą wizytówką i świadectwem zrozumienia doniosłości rzuconego przez tow. Gomułę hasła, przez społeczeństwo miasta Radomia.

Pragnę dodać, że planuje się wybudowanie do końca 1970 roku 3 dalszych szkół ze środków Społecznego Funduszu Budowy Szkół i Internatów: szkół podstawowych przy ul. Wilczej i przy ul. Kusocińskiego oraz liceum ogólnokształcącego w dzielnicy Planty.

Jeżeli do tych osiągnięć dodamy inne inwestycje szkolne oddane do użytku środkami Miejskiej Rady Narodowej: 8 szkół podstawowych, 2 przedszkoli, Technikum Energetycznego, a także rozbudowę szkolnictwa zawodowego i ogólnokształcącego, jeżeli dołączymy nasze dalsze zamierzenia w tym zakresie - będziemy mieć obraz wspólnych rezultatów i zamierzeń w dziedzinie budownictwa szkolnego, w dziedzinie poprawy warun-

ków nauczania dzieci i młodzieży naszego miasta.

: x x

Rosnące szybko w każdej dziedzinie potrzeby miasta nakładały również obowiązek dążenia do poprawy w dziedzinie warunków leczenia i opieki lekarskiej nad ludnością.

W tym zakresie uzyskano szereg efektów rzeczowych jak: wybudowanie w roku 1961 Przychodni Rejonowej w dzielnicy Glinice, posiadającej wszystkie gabinety specjalistyczne; adaptacja pomieszczeń na przychodnię przy ul. Gwardii Ludowej; uruchomienie przychodni dla dzieci przy ul. Żeromskiego i Dzierżyńskiego, zorganizowanie poradni ortopedycznej oraz laboratorium analitycznego na Glinicach, czy też rozwój przemysłowej służby zdrowia.

Największym jednak osiągnięciem było zakończenie budowy nowego szpitala przy ul. Narutowicza liczącego 472 łóżka. Po oddaniu tego obiektu i likwidacji niektórych pomieszczeń nie nadających się na cele lecznictwa zamkniętego liczba łóżek wzrosła do 1.030. Szpital ten wyposażony w najbardziej nowoczesny sprzęt medyczny pomieści 16 oddziałów różnych specjalności jak również i poliklinikę.

Drugim pomnikiem w zakresie służby zdrowia było oddanie do użytku Szpitala dla Nerwowo Chorych w Krychnowicach o 260 łóżkach, zwalniając nie nadające się na te cele pomieszczenia na Placu Stare Miasto. W opróżnionym zabytkowym obiekcie na Starym Mieście znalazło pomieszczenie Muzeum Archeologiczne, pozwalające na eksponowanie i gromadzenie zabytków naszej kultury.

x x x

W okresie obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego szeroko rozwinęła się akcja czynów społecznych. Osiągnięcia nasze i sukcesy były możliwe dzięki szerokiemu włączeniu się do realizacji tych zadań wszystkich mieszkańców naszego miasta, którzy - wykazując obywatelskie podejście i zrozumienie najpilniejszych potrzeb - dawali w nich wyraz swojej patriotycznej postawy.

Dzięki czynom społecznym Miejska Rada Narodowa mogła zrealizować program Miejskiego Komitetu Frontu Jedności Narodu. Osiągnięcia były możliwe dzięki stale wzrastającej i umacniającej się więzi Rady ze społeczeństwem Radomia poprzez komitety blokowe, komitety dzielnicowe FJN oraz inne organizacje społeczno-polityczne, dzięki spontanicznemu udziałowi w szerokiej społecznej akcji czynów społecznych zakładów pracy. Pozwoliło to na realizację naszych zamierzeń w wznoszeniu poważnych inwestycji.

Akcja czynów społecznych oparta została na szeroko pojętej zasadzie dobrowolności. Wybór zadania, jego rozmiar i lokalizacja uzależnione były od potrzeb i życzeń miejscowej ludności. W takiej sytuacji czyny społeczne nabierają charakteru społeczno-wychowawczego, polegającego na wciąganiu do akcji czynów społecznych mniej aktywne jednostki, osobiście zainteresowane w poprawie własnych warunków życia.

Przykładem będzie tu dzielnica Glinice i mieszkańcy z terenów dzielnicowych komitetów Nr 11 i 12. Widoczną oznaką działalności Dz. KFJN Nr 12 było polepszenie warunków sanitarnych ludności przez utwardzenie nawierzchni ulic: Skaryszewskiej, Litewskiej, Białej, Bluszczowej, Swierkowej i Indyczej - wartość czynu 939 tys. zł. Dz. K.FJN w ten sam sposób zorganizował prace

przy budowie gazociągu i sieci wod.-kan. na czterech ulicach: Białej, Kwiatkowskiego, Pustej i Wschodniej.

W okresie trwania obchodów Tysiąclecia wybudowano w czynie społecznym wiele obiektów, powiększając w ten sposób dorobek miasta:

- obiektów wpływających na polepszenie warunków życiowych, sanitarnych, na poprawę wyglądu estetycznego miasta.

Wśród nich należy wymienić:

- budowę urządzeń rekreacyjnych zalewu wodnego w dzielnicy Borki,
- budowę dzielnicowego domu kultury w dzielnicy Obozisko,
- rozbudowę budynku szkolnego przy ul. Malenieckiej,
- uporządkowanie rejonu ul. Chrobrego,
- budowę parku "Leśniczówka",
- budowę parku w dzielnicy Glinice,
- częściowe uporządkowanie terenów między ulicami Waryńskiego i 22 Lipca,
- uporządkowanie Rynku i dzielnicy Kazimierzowskiej,
- udział rodziców, młodzieży i komitetów opiekuńczych przy budowie szkół Nr 34, 36, 13, 12, Liceum im. M. Konopnickiej itp.
- budowę wielu placów zabaw i boisk szkolnych,
- budowę wielu kilometrów dróg, chodników, sieci wodociągowo-kanalizacyjnej, gazowej i oświetleniowej.

Obchody Tysiąclecia Państwa Polskiego wyzwoliły szeroko zorganizowaną, ogólnonarodową

inicjatywę i ofiarność społeczną, wzbogaciły nasze budownictwo socjalistyczne, skupiły jeszcze mocniej wszystkich patriotów we Froncie Jedności Narodu, wokół zadań służących dla rozkwitu naszej Ludowej Ojczyzny, przyczyniły się do pogłębienia jedności całego narodu zespolonego wokół programu Frontu Jedności Narodu.

x x x

Okres obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego cechuje również burzliwy rozwój życia kulturalnego, w efekcie czego miasto nasze staje się centrum kulturalnym regionu, obejmującego północną część województwa kieleckiego.

Dla realizacji tych obchodów w roku 1960 powołano do życia przy Miejskim Komitecie Frontu Jedności Narodu Komisję Obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego, złożoną z działaczy społecznych, reprezentujących wszystkie organizacje polityczne, społeczne i kulturalne. Komisja Obchodów wyłoniła spośród siebie cztery sekcje, których zadaniem było koordynowanie całości obchodów milenijnych w mieście na odcinku kultury i prac społeczno-użytecznych.

Praca Komisji Obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego w Radomiu prowadzona była w czterech zasadniczych kierunkach: pierwszy - to wykorzystanie inicjatywy społecznej na rzecz swojego miasta, drugi kierunek - to prace badawczo-naukowe, związane z badaniem nad historią miasta i jego gospodarką, trzeci - to praca wydawnicza i czwarty kierunek - praca propagandowa i kulturalna we wszystkich jej przejawach.

Nie będę szerzej omawiał działalności sekcji inicjatywy społecznej. Jej wyniki pracy zostały omówione poprzednio. Rezultaty tego wy-

siłku są widoczne i znane wszystkim mieszkańcom Radomia. Praca tej sekcji miała na celu pobudzenie aktywności mieszkańców, załóg zakładów pracy i młodzieży do wykonania zadań związanych z upiększeniem miasta, budową urządzeń komunalnych, pomocą materialną dla budujących się i rozbudowujących szkół, budową boisk sportowych itp. Praca propagandowa na tym odcinku w formie stosowanych apeli do mieszkańców i nadzór oraz kontrola fachowa nad przebiegiem czynów społecznych wydała oczekiwane rezultaty. Wartość czynów społecznych ludności wyraża się kwotą 68,9 mln. zł. Mówi to samo za siebie. Spowodowanie zainteresowania tymi sprawami dzielnicowych komitetów FJN, komitetów blokowych, rodzicielskich przy szkołach, zakładów pracy oraz wszystkich środowisk wymagała ogromnego wysiłku społecznego wielu ludzi, którzy czynnie włączyli się do tej wdzięcznej pracy na rzecz miasta.

Z przyjemnością trzeba odnotować fakt, że wielu z tych działaczy zostało odznaczonych za ofiarną i pełną poświęcenia pracę społeczną na rzecz miasta odznaczeniami państwowymi: odznakami 1000-lecia Państwa Polskiego i "Za zasługi dla Kielecczyzny" oraz dyplomami.

Przechodząc do omówienia działalności kulturalnej w okresie uroczystości obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego w mieście nie chciałbym wyliczać wszystkich naszych osiągnięć w tej dziedzinie, gdyż na przestrzeni prawie siedmiu lat pracy rezultaty wysiłku wielu działaczy i placówek kulturalnych są olbrzymie i wymagałyby poświęcenia tej sprawie wielu stron w niniejszym referacie. Zatrzymam się tylko na niektórych zagadnieniach, które określać będą wielkość i wartość tego zapału społeczeństwa radomskiego, ambicje działaczy w dziedzinie kultury i nauki oraz wysiłek Wydziału Propagandy

Komitetu Miejskiego PZPR i miejskich władz gospodarczych.

Przeprowadzone prace związane z przeszłością i teraźniejszością, z badaniami archeologicznymi i badaniami nad rozwojem miasta w okresie pełnych dwudziestu lat władzy ludowej i jego perspektywnym rozwojem oraz pokazywanie mieszkańcom ogólnonarodowego dorobku w każdej dziedzinie wymagało wielkiego wysiłku i nakładu pracy aktywnego skupionego wokół Miejskiego Komitetu Frontu Jedności Narodu.

Szczególnie cenne rezultaty w swojej działalności naukowej i kulturalnej osiągnęły - dzięki systematycznej pracy - sekcje badań naukowych oraz wydawnicze. Właściwy dobór przewodniczących tych sekcji oraz ich składy osobowe, pomoc materialna i moralna ze strony Miejskiej Rady Narodowej i jej Prezydium pozwoliły na prawidłowe wykorzystanie inicjatywy i zapału tutajszych działaczy kultury i pracowników nauki oraz na wyeksponowanie osiągnięć miasta i jego regionu. Ma to swoje odzwierciedlenie w wydawnictwach i wielu pracach naukowo-badawczych, prowadzonych w ramach Archiwum Radomskiego, jak również w organizowaniu sesji naukowych, odczytów, wystaw o szerokiej tematyce, dotyczącej rozwoju Radomia we wszystkich jego dziedzinach życia gospodarczego, społecznego i kulturalnego.

Dzięki poparciu materialnemu Miejskiej Rady Narodowej w 1959 roku Instytut Historii Kultury Materialnej Polskiej Akademii Nauk rozpoczął w Radomiu prace wykopaliskowe. Wzięła w nich udział ekipa archeologów na czele z mgr Ewą Kierzkowską pod kierunkiem prof. Hensla. Prace rozpoczęto na terenie grodziska "Piotrówka" oraz w jego pobliżu - na łąkach w dolinie rzeki Mlecznej i na Starym Mieście. Wyniki dotychczasowych badań wskazują, że najstarsze, wczesnośredniowiecz-

ne osadnictwo Radomia sięga początku IX wieku i zgrupowane było w szerokiej dolinie rzeki Mlecznej. Świadczą o tym dokonane ostatnio wykopaliska, w wyniku których odsłonięto fragmenty budynków mieszkalnych i gospodarskich z plecionki, liczne ułamki naczyń glinianych, narzędzia drewniane i kościane, duże ilości kości zwierzęcych. Potwierdzają to również wykopaliska, dokonane w bieżącym roku przy zbiegu ulic Dzierżyńskiego i Przechodniej, gdzie odsłonięto stare cmentarzysko z XI wieku.

Dla umożliwienia ekspozycji wykopalisk archeologicznych władze miejskie przekazały Muzeum obiekt zabytkowy znajdujący się przy Placu Stare Miasto, pochodzący z XIII/XV wieku, który po odpowiedniej adaptacji będzie mieścił oddział archeologiczny tutejszego Muzeum. Prace adaptacyjne wymagać będą dużych nakładów finansowych i muszą być rozłożone na kilka lat. Tymczasem przy pomocy materialnej radomskich zakładów pracy i aktywnej społecznej zorganizowaliśmy w tym obiekcie wystawę pt. "Urbanistyczny układ przestrzenny Radomia", której scenariusz opracował doc. dr Wojciech Kalinowski.

W celu spopularyzowania określonych wyników badań archeologicznych na terenie Radomia, Sekcja Organizacji Badań Naukowych wspólnie z Oddziałem Polskiego Towarzystwa Historycznego zorganizowała dwie wystawy archeologiczne na terenie Muzeum oraz urządziła spotkania z pracownikami Instytutu Historii Kultury Materialnej PAN. Z okazji inauguracji prac wykopaliskowych na Piotrówce jeden z odczytów mgr Teresy Wąsowicz dotyczył osadnictwa wczesnośredniowiecznego w północnym rejonie międzyrzecza Wisły i Pilicy, ze szczególnym uwzględnieniem ośrodków kasztelańskich w Radomiu i w Sieciechowie. Popularyzacja badań archeologicznych była również prowa-

dzona za pośrednictwem miejscowej prasy - "Życia Radomskiego" i "Radomskiego Słowa Ludu", miejscowego Radiowęzła oraz poprzez spotkania z kierownictwem grupy archeologicznej. Ponadto zorganizowaliśmy otwarte spotkanie dyskusyjne z odczytem dr Gąssowskiego na temat: "Początki Państwa Polskiego w świetle ostatnich wykopalisk". Urządziliśmy także wystawę oświatową dla szkół i organizacji społecznych p.n. "Wykopaliska archeologiczne na terenie ziemi radomskiej", "Rozwój narzędzi krzemiennych", "Etnografia ziemi radomskiej".

W okresie obchodów odbywały się wykłady i odczyty związane z Millenium, ze specjalnym uwzględnieniem dziejów miasta i regionu w świetle źródeł historycznych. Organizatorem odczytów było Radomskie Towarzystwo Naukowe, Muzeum, Towarzystwo Historyczne, Towarzystwo Wiedzy Powszechnej, Biblioteka Miejska, Klub Miłośników Radomia oraz Związek Nauczycielstwa Polskiego.

Odczyty na temat: "Prehistoria ziem województwa kieleckiego", "Etnografia ziemi radomskiej", "Rozwój architektury polskiej", czy "Pracę wykopaliskową w Millenium" cieszyły się dużą frekwencją.

Dzięki zabiegom władz miejskich zmieniony został charakter radomskiej placówki muzealnej na Muzeum Regionalne. Powstały nowe działy: archeologii, etnografii, historii miasta i okolic oraz galeria malarstwa polskiego. Otrzymaliśmy dodatkowo jeden etat archeologa. Po uruchomieniu filii Muzeum Archeologicznego w zabytkowym budynku na Starym Mieście ranga Muzeum znacznie się podnieśli. Ponadto urządziliśmy re-stospektywną galerię malarstwa polskiego od XIX wieku do lat dwudziestych wieku XX z wyeksponowaniem malarzy związanych z Radomiem jak Józef Brandt czy Jacek Malczewski.

Dla stworzenia lepszych warunków pracy Archiwum władze przekazały na własność radomskiemu Archiwum jeden z zabytkowych obiektów miasta - ratusz, wybudowany w pierwszej połowie XIX wieku według projektu arch. Henryka Marciniego. Po przeprowadzonej adaptacji wewnętrznej budynku, bez naruszania walorów architektonicznych jego wnętrza, Archiwum dysponuje doskonałymi warunkami do gromadzenia dokumentów archiwalnych i pracowni naukowe.

Mając takie warunki zorganizowaliśmy w ramach Tygodnia Archiwistów ekspozycje ciekawych źródeł historycznych, znajdujących się w Oddziale Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Radomiu dotyczących miasta Radomia i regionu od XIV wieku do czasów współczesnych.

Dla ustalenia ilości osób pracujących naukowo w Radomiu oraz w celu zapoznania się z problematyką opracowanych zagadnień Sekcja Organizacji Badań Naukowych przeprowadziła rejestrację tych prac. W wyniku rozesłanej ankiety ustalono, że na 36 członków Sekcji pracujących naukowo - 23 posiadało przygotowane prace w rękopiśmie względnie w maszynopisie, 12 - w toku opracowania a 2 było w toku przygotowania. Sekcja ta odbywała robocze posiedzenia poświęcone sprawom związanym z zagadnieniami metodycznymi, dotyczącymi materiałów archiwalnych w Archiwum Państwowym w Radomiu, w Archiwum Głównych Akt Dawnych w Warszawie i w Archiwum Miasta Krakowa.

Bardzo poważne osiągnięcia w pracy milenijnej uzyskaliśmy w wyniku działalności Sekcji Wydawniczej, która współpracując z Sekcją Organizacji Badań Naukowych rozpoczęła w 1960 roku prace nad wydaniem szkiców z dziejów Radomia. Prace te zostały uwieńczone wydaniem w roku 1961 książki w formie albumowej pod redakcją Jerzego Jędrzejewicza. Książka ta licząca 400 stron zo-

stała opublikowana nakładem wydawnictwa "Arkady". Album zawiera zbiór rozpraw historycznych i zagadnień gospodarczych miasta Radomia od zarania jego dziejów, aż po lata ostatnie. Była to pierwsza po 54 latach próba opracowania monograficznego dziejów miasta.

Przy udziale Towarzystwa Sztuk Pięknych wydano teki grafiki Haliny Makarskiej i Haliny Chrostowskiej, dotyczące zabytków Radomia.

W okresie obchodów 1000-lecia Państwa Polskiego nie straciliśmy żadnej okazji dla podkreślenia znaczenia miasta, jego ludzi pośrednio, czy bezpośrednio związanych z Radomiem, którzy w pewnym stopniu mieli wpływ na ogólnonarodowy rozwój kultury, sztuki czy też gospodarki narodowej.

Od roku 1950 do roku 1965 gromadziliśmy i opracowaliśmy zbiory prac artysty malarza - Józefa Brandta, organizując sesję naukową w 50-lecie jego śmierci, poświęconą jego twórczości. W czasie jej trwania eksponowaliśmy w salach Muzeum prace Brandta. Inna sesja naukowa wraz z ekspozycją dzieł poświęcona była radomianinowi, artyście malarzowi - Jackowi Malczewskiemu.

Jedną z sesji poświęciliśmy również pisarzowi - radomianinowi - Waleremu Przyborowskiemu.

Udział znanych profesorów wyższych uczelni, ich referaty na temat życia i twórczości podnosił rangę spotkania, zaś w dyskusji mieszkańców naszego miasta i osób zaproszonych rozszerzała wiadomości o zasługach tych ludzi dla polskiej sztuki i literatury.

Odbywały również sesję naukową z okazji XX-lecia PPR. Wzięli w niej udział działacze polityczni, którzy rozwijali działalność polityczną w Radomiu. Sesja ta zakończyła się wystawą prac

radomskich plastyków, obrazującą walki narodu polskiego i partii o wyzwolenie narodowe i społeczne.

Wykorzystaliśmy również i inne sprzyjające okazje rocznicowe dla podkreślenia naszego dorobku w zakresie osiągnięć kulturalnych. Obchodziliśmy uroczystie 40-lecie powstania Biblioteki Miejskiej, przy udziale jej założycielki Marii Kelles-Krauzowej i ówczesnego prezydenta miasta Józefa Grzeźnarowskiego.

XV-lecie redakcji "Życia Radomskiego", "Radomskiego Słowa Ludu" oraz X-lecie powstania Komitetu Redakcyjnego Audycji Lokalnych były okazją do podkreślenia zasług tych gazet i radiowęzła, wniesionych dla rozwoju gospodarczego i kulturalnego miasta oraz do zorganizowania ciekawych spotkań i imprez artystycznych.

Okres obchodów milenijnych w Radomiu odznaczał się ożywioną działalnością, powołanego do życia w roku 1963 Radomskiego Towarzystwa Naukowego. Od tego czasu sekcja wydawnicza i sekcja badań naukowych otrzymały od R.T.N. znaczną pomoc w realizacji swych planów, które były uzgadniane z konsultantem dla spraw milenijnych przy Zarządzie Głównym PTH - prof. dr Janem Pazdurem.

W roku 1963 odbyła się sesja naukowa dla uczczenia 100-letniej rocznicy powstania styczniowego i jednego z dowódców, płk D. Czachowskiego. W związku z tym zrekonstruowano rozebrane i częściowo zniszczone przez okupanta mauzoleum Czachowskiego.

W roku 1964 zorganizowano sesję naukową na temat architektury i urbanistyki, rozwoju przestrzennego Radomia w nawiązaniu do planów zabudowy miasta od czasu powstania Królestwa Kongresowego po dzień dzisiejszy, ze szczególnym uwzględnieniem ostatnich osiągnięć. Referaty

wyłosili: dr Kazimierz Wejchert, doc. dr Hanna Adamczewska, dr Wojciech Kalinowski. Sesja dała wiele materiałów mogących służyć do praktycznego zastosowania w planach ogólnych miasta i przyczyniła się do nawiązania żywszego kontaktu z Wydziałem Architektury Politechniki Warszawskiej.

W roku 1965 zorganizowano sesję poświęconą problematyce i metodzie badań regionalnych z uwzględnieniem potrzeb regionu radomskiego. Głównym tematem do dyskusji był referat obecnego prezesa Głównego Urzędu Statystycznego dr Wincentego Kawalca p.t. "Rozwój ekonomiczny Radomia na tle regionu".

W listopadzie 1965 r. tematem sesji naukowej było zagadnienie prawidłowego rozwoju zieleni miejskiej. Sesję tę zorganizowało Radomskie Towarzystwo Naukowe, Klub Mikośników Radomia wspólnie ze Stowarzyszeniem Inżynierów i Techników Ogrodnictwa. Udział w niej wzięli przedstawiciele Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego, Politechniki Warszawskiej, Instytutu Urbanistyki i Architektury oraz wielu zainteresowanych przedstawicieli nauki. Debata na temat zieleni przyniosła wiele opinii naukowców o zieleni miasta Radomia oraz rady związane z realizacją planów zieleni w mieście

W maju 1966 r. odbyła się konferencja naukowa poświęcona rozwojowi przemysłu m. Radomia, poczynając od XIX wieku po dzień dzisiejszy. Referaty wyłoszone przez doc. dr Władysława Piotrowskiego, doc. dr Ryszarda Kołodziejczyka i prof. dr Jana Pazdura jak również dyskusja pozwoliły na lepszą ocenę materiałów źródłowych i koncepcji nowego wydawnictwa pt. "Przemysł Radomia" przygotowanego do druku przez R.T.N.

Wszystkie materiały z sesji i debat naukowych są publikowane w Biuletynie Kwartalnym wydawanym przez RTN jako wyniki prac naukowych

i przyozynki naukowe dotyczące Radomia i jego regionu. Dotychczas ukazało się 5 zeszytów Biuletynu.

Staraniem Radomskiego Towarzystwa Naukowego i Inspektoratu Statystyki m. Radomia został opracowany "Rocznik statystyczny", który obejmuje materiały statystyczne miasta i powiatu, zawierające około 350 stron druku. Jest to pierwsze tego rodzaju opracowanie w dziejach miasta Radomia, obejmujące szeroki wachlarz zagadnień statystycznych.

W roku 1965 ukazało się nowe wydawnictwo traktujące o "Rozwoju Radomia w latach 1945 - 1964". Przy pomocy Oddziału PTTK ukazał się również "Przewodnik turystyczny Radomia".

W przygotowaniu jest nowe wydawnictwo pt. "Urbanistyka i Architektura Radomia" pod redakcją doc. dr W. Kalinowskiego oraz książka dotycząca lat walki z okupantem hitlerowskim.

x x x

W okresie ostatnich siedmiu lat czyniliśmy wszystko dla powiększenia istniejącej bazy materialnej w dziedzinie kultury oraz budowy nowych obiektów kulturalnych w mieście. Niemalym osiągnięciem miasta było oddanie w roku 1964 do użytku ludności miasta jednej z najpiękniejszych w kraju sali koncertowej, wybudowanej w 60 % ze składek społeczeństwa zgromadzonych na koncie SFOS oraz w 40 % z funduszu Miejskiej Rady Narodowej.

Dzięki wybudowaniu sali koncertowej nastąpił nie notowany dotąd w Radomiu rozwój ży-

cia muzycznego, co znajduje swoje odbicie w organizowanych systematycznie, przez Radomskie Towarzystwo Muzyczne koncertach umuzykalniających naszą młodzież. Podpisanie umowy z Filharmonią Narodową w sprawie objęcia patronatu nad życiem muzycznym naszego miasta daje możliwość prowadzenia tej, bardzo pożytecznej działalności kulturalnej, która wyraża się również kierowaniem do Radomia najlepszych zespołów symfonicznych i innych o charakterze operowym i estradowym. Dzięki patronatowi w przededniu obchodów święta 1-go Maja odbył się w Radomiu recital światowej sławy pianisty, Karola Małcużyńskiego. Był on wielkim przeżyciem dla słuchaczy, podobnie jak recital skrzypaczki, Wandy Wilkomirskiej, czy też koncert Filharmonii Narodowej przy udziale pianisty Władysława Kędry oraz koncerty Filharmonii Drezdeńskiej i Filharmonii Berlińskiej. Pozwoliły one mieszkańcom Radomia do słuchania muzyki poważnej w wykonaniu zespołów symfonicznych i solistów o światowej sławie. Wystawienie oper przez zespół objazdowy Filharmonii Narodowej, przyjazdy wielu zespołów operowych, operetkowych, wirtuozów gry na pianinie, skrzypków, śpiewaków najlepszej miary dają wiele przyjemnych wrażeń ożywiających miasto na odcinku życia muzycznego.

Oddając do użytku salę koncertową stworzyliśmy również dobre warunki do pracy dla Radomskiej Orkiestry Symfonicznej, amatorskiemu zespołowi, który od 1953 roku jest pod stałą opieką finansową i moralną Miejskiej Rady Narodowej.

Systematyczna działalność tego zespołu i organizowane koncerty dla publiczności, pracowników radomskich zakładów i młodzieży przy udziale solistów i pianistów tej miary co Paprocki, Wojtan, Fołtyn, Czerny-Stefańska, Grychołówna, Palulis świadczą o poziomie orkiestry. Wykonywanie szeregu koncertów poświęconych całkowicie muzyce lokalnej w okresie obchodów Tysiąclecia

Państwa Polskiego stanowiło uciechę duchową dla słuchaczy Radomia. Orkiestra Symfoniczna w uznaniu zasług i poziomu artystycznego wzięła z powodzeniem udział w Festiwalu Orkiestr Symfonicznych w Ciechocinku.

Do stałego programu pracy kulturalnej Zarządu Miejskiego Związku Młodzieży Socjalistycznej w okresie obchodów Tysiąclecia zaliczyć należy imprezy artystyczne pod nazwą "Dobry wieczór", organizowane co dwa tygodnie przy udziale znanych zespołów artystycznych i znanych śpiewaków. W czasie tej imprezy odbywają się jednocześnie spotkania ze znanymi ludźmi, zajmującymi wysokie stanowiska w życiu politycznym i gospodarczym oraz ludźmi mającymi uznanie w świecie kultury.

Koncerty te umożliwiają również miejscowym talentom wykazanie swych umiejętności śpiewaczych i muzycznych. Coroczne występy zespołów: "Śląsk", "Mazowsze" oraz okresowe występy Pantomimy Wrocławskiej, czy też Wagabundy uświetniały w Radomiu okres obchodów jubileuszowych.

Nie do pomyślenia było wykonywanie wszelkiej działalności muzycznej bez stałego i systematycznego kształcenia utalentowanej młodzieży i jej dopływu do zespołów muzycznych oraz kształcenie przyszłych odbiorców muzyki. Zadania te stoją przed szkołami muzycznymi. Aby dobrze spełnić i wykonać swoje zadania i obowiązki Miejska Rada Narodowa stworzyła bazę materialną dla podstawowej i średniej Szkoły Muzycznej w Radomiu oddając jej swój budynek przy ul. Traugutta a poprzez wykwaterowanie w tym roku dwóch instytucji rozszerzyła pomieszczenia Szkoły.

Pierwszą imprezą inaugurującą okres obchodów w mieście była inscenizacja "Starej baśni" - J.I. Kraszewskiego w wykonaniu Międzyszkolnego Zespołu Teatralnego przy Młodzieżowym Domu Kultury. Przedstawienia cieszyły się dużym zainteresowaniem.

sowaniem, skierowując uwagę młodzieży i społeczeństwa na sprawy historii naszego narodu.

Drugim widowiskiem historycznym było reżyserowane przez Adwige Marso w scenografii Jana Golki - "Calendarium Radomiensae", opracowane przez Jerzego Zagórskiego i wykonane przez aktorów Teatru im. Stefana Żeromskiego.

W roku 1961 realizowana była "ofensywa oświaty" przez organizowanie odpowiednich konkursów: czytelniczego i oświatowego o tematyce związanej z twórczością Marii Konopnickiej, a następnie Mickiewicza i Żeromskiego. Młodzież Studium Nauczycielskiego organizowała wieczory poezji, wiele montaży np. na temat rozwoju mowy polskiej w literaturze, na temat twórczości Stefana Żeromskiego lub widowisko regionalne jak np. "Wesele Świętokrzyskie".

Ogromny rozwój osiągnęliśmy w zakresie zwiększenia sieci i księgozbioru Miejskiej Biblioteki Publicznej, który wzrósł z kilkudziesięciu tysięcy tomów do 150 tysięcy, a filie - z czterech do siedmiu. Nowe obiekty Biblioteki - to filie z czytelniami dla dorosłych i młodzieży w dzielnicach: Młodzianów, Glinice, Osiedle XV-lecia. Z roku na rok zwiększa się liczba czytelników.

Okres obchodów milenijnych w Radomiu znaczył się również organizowaniem szeregu wystaw plastycznych i fotograficznych. Doroczne ogólnopolskie wystawy plastyków, rzeźby i grafiki organizowane w Radomiu od chwili wyzwolenia kraju z rąk okupanta mają swoją wymowę. Stawiają nasze miasto w rzędzie dużych ośrodków posiadające po-każne skupisko twórców i wielu miłośników tej sztuki. Fakt ten znacznie podnosi rangę miasta w świecie artystycznym, dodając mu splendoru. Ożywioną działalność w tej dziedzinie sztuki prowadzi Towarzystwo Przyjaciół Sztuk Pięknych, dzia-

łając na terenie miasta od 1945 roku, które - poza ogólnopolskimi wystawami plastyki, rzeźby i grafiki organizuje także szereg innych wystaw - indywidualnych twórców jak również grup o rozmaitych prądach twórczych sztuki plastycznej.

Wystawy wielu twórców krajowych i zagranicznych organizowane w okresie obchodów Jubileuszu 1000-lecia stanowią stałą formę pracy TPSP, dając możliwość rzeszy zwiedzających, w tym sporej ilości młodzieży zapoznania się ze sztuką, która w poszukiwaniu nowych dróg twórczych przedstawia piękno, mądrość i prawdę wyrazu artystycznego.

Organizowane doroczne wystawy ognisk plastycznych z terenu województwa oraz wystawy amatorów - plastyków akcentowały rozwój sztuki plastycznej w sprzyjających warunkach, jakie stworzyły miejscowe instytucje

Czyniliśmy w tym okresie wszystko, aby pobudzić poczucie piękna wśród mieszkańców Radomia, aby w ten sposób pogłębić walkę o wielką sztukę, sztukę prawdy naszego życia i naszej pracy z jednoczesnym poznaniem sztuki regionu.

Na innym odcinku działalności kulturalnej w mieście organizowaliśmy wiele wystaw za pośrednictwem Radomskiego Towarzystwa Fotograficznego, które w okresie obchodów 1000-lecia Państwa Polskiego ożywiło swoją działalność, organizując doroczne wystawy amatorów fotografii artystycznej i reportażowej, w tym również wystawy miejscowych artystów fotografików. Ta młoda dziedzina sztuki wymagała od władz miejskich szczególnej troski i opieki finansowej, gdyż zależało nam wszystkim, aby okiem artysty można upamiętnić na kliszy stare, wadliwie zabudowane dzielnice mieszkaniowe, które w wyniku rozwoju naszego budownictwa przekształcają się na wspaniałe osiedla socjalistyczne, godne marzeń pisarza ziemi kieleckiej - Stefana Żeromskiego. Wszystkie

wystawy RTF organizowane w czasie różnych okoliczności np. XX-lecie władzy ludowej, XX-lecie PPR - były przeglądem dorobku Polski Ludowej. Pokazywaliśmy na nich to, co stare i brzydkie i to, co nowe i piękne, pokazywaliśmy społeczeństwu tych ludzi, którzy w codziennej swojej pracy zawodowej, na naszych oczach przekształcają życie budując nowe ulice, domy, szkoły, fabryki, pokazywaliśmy tych, co przy swoim warsztacie pracy wytwarzają nowe produkty na zaopatrzenie rynku wewnętrznego czy na eksport, pokazywaliśmy wreszcie ludzi, którzy pracując politycznie, czy społecznie, kierując życiem miasta i województwa mobilizują całe społeczeństwo do wielkiego wysiłku dla pomnożenia dóbr materialnych i kulturalnych naszego miasta.

Bardzo ożywioną działalność w okresie lat 1960-1966 przejawiały domy kultury przy zakładach pracy, realizując program dostosowany do Wielkiego Jubileuszu Państwa Polskiego. Ukazywały one załogom swych zakładów dorobek kulturalny całego narodu, województwa kieleckiego i ziemi radomskiej. Wyróżniającym się w swej artystycznej pracy może być Dom Kultury Związku Zawodowego Kolejarzy, który prowadzi szeroką działalność w wielu kierunkach, wystawiając wiele widowisk regionalnych w wykonaniu chóru, zespołu tanecznego i instrumentalnego. Zespół ten dobrze zasłużył się miastu, gdyż wszystkie widowiska znalazły w programie polskiego radia i telewizji. Chór działający przy Domu Kultury przygotował repertuar dostosowany do różnych okoliczności, Objazdowy Teatr Kukiełkowy występując na terenie całej Polski uczynił wiele dla rozgłosu naszego miasta.

Dom Kultury przy Zakładach Metalowych im. Gen. Waltera wyróżnia się w mieście swoją

intensywną działalnością wśród młodzieży i dzieci. Na szczególne podkreślenie zasługuje praca Teatru Amatorskiego, który - co należy szczególnie zaznaczyć - w roku 1965 na ogólnopolskim konkursie amatorskich zespołów teatralnych w Łodzi zdobył centralną nagrodę Komisji Koordynacyjnej Ministerstwa Kultury i Sztuki. W związku z Milenium Państwa Polskiego w ogłoszonym Festiwalu Kulturalnym Związków Zawodowych zespoły Domu Kultury Zakładów Metalowych zajmują czołowe miejsca w skali wojewódzkiej. O poziomie pracy kulturalnej zespołów Domu Kultury ZMS św. Józefa również udział w programach polskiego radia i telewizji /zespół teatralny i estradowy/.

Stale rozwijając swoją działalność Klub "Radoskóru" uczynił wiele dla upowszechnienia muzyki w mieście. Orkiestra dęta przy tym Klubie każdorazowo zdobywa pierwsze miejsca w konkursach orkiestr dętych w województwie kieleckim. Bogaty repertuar tego zespołu z przyjemnością oklaskiwany jest w występach organizowanych w muszli parku i salach koncertowych.

Interesującą i pożyteczną działalność prowadziły Domy Kultury ZZK i Zakładów Metalowych. Organizowane spotkania z kierownictwem niektórych resortów rządu PRL, działaczami politycznymi i gospodarczymi, ludźmi wywodzącymi się z Radomia, a piastującymi dziś odpowiedzialne stanowiska we wszystkich dziedzinach życia politycznego, gospodarczego i kulturalnego stanowiły odrębną, jakże ciekawą pracę tych klubów.

Inną zupełnie działalnością kulturalno-oświatową poszczycić się może TWP "Błyskawica", która przez cały okres milenijnych uroczystości zorganizowała setki spotkań z przedstawicielami nauki, techniki, sztuki i polityki. Spotkania te miały zawsze zapewnioną frekwencję. Dawały możliwość zapoznania się z najważniejszymi osiągnię-

ciami naukowymi, literackimi, sytuacją międzynarodową, pozwoliły słuchaczom na podejmowanie dyskusji, co w pewnym stopniu przyczyniło się do rozwijania intelektu słuchaczy.

Wysoko również ocenić należy działalność Międzyszkolnego Chóru Młodzieżowego, który na swym koncie posiada poważne sukcesy artystyczne dając w okresie obchodów 1000-lecia Państwa Polskiego wiele dziesiątków koncertów na uroczystościach miejskich oraz z okazji różnych ogólnokrajowych zjazdów w Radomiu. Chór odbył dwukrotne występy w miejscowościach nadmorskich. Koncertował również w Sofii podczas trwania Międzynarodowego Zjazdu Esperantystów, czym zdobył wiele uznania w recenzjach i czasopiśmie bułgarskich.

x x x

W ramach uroczystości Tysiąclecia Państwa Polskiego w roku 1965 zorganizowaliśmy po raz pierwszy obchody "Dni Radomia", nawiązując w ten sposób do 810 rocznicy powstania miasta, opartej na pierwszej wzmiance pisanej o Radomiu, umieszczonej w bulli papieża Hadziana IV. Z okazji tej rocznicy został wybity medal pamiątkowy, który jest wręczany osobom szczególnie zasłużonym dla miasta Radomia.

"Dni Radomia" były okazją do wyzwolenia nowej inicjatywy na rzecz miasta, do prezentowania dorobku w wielu dziedzinach życia gospodarczego, oświatowego i kulturalnego. Okres przygotowywano do tych uroczystości był mobilizacją wszystkich załóg, młodzieży szkolnej i ogółu mieszkańców Radomia do upiększania dzielnic, terenów zakładów pracy i szkół. Oddanie w okresie tych uroczystości

trzech szkół podstawowych w ciągu jednego dnia, w tym jednej szkoły - im. A. Zawadzkiego, wybudowanej ze świadczeń ludności, było wielką manifestacją oświatową, podkreśleniem osiągnięć na polu oświaty, jakie uzyskaliśmy w wyniku realizacji nowego ustroju władzy ludowej, tej władzy, której jednym z naczelných zadań jest szczególnie troskliwa opieka nad oświatą i wychowaniem młodzieży. W uroczystości otwarcia tej szkoły wzięła udział żona Aleksandra Zawadzkiego, Stanisława Zawadzka.

"Dni Radomia" zainaugurowała uroczysta sesja Miejskiej Rady Narodowej, która podsumowała osiągnięcia miasta w okresie władzy ludowej, omówiła dorobek wynikający z programu obchodów 1000-lecia Państwa Polskiego, nawiązując jednocześnie do historii miasta i jego znaczenia na przestrzeni ubiegłych wieków. Wiele imprez, wystaw zorganizowanych z tej okazji było przeglądem dorobku kulturalnego szkół i domów kultury. Dużą atrakcją "Dni Radomia" był występ Zespołu Pieśni i Tańca K.B.W.

W roku bieżącym we wrześniu zorganizowaliśmy również "Dni Radomia", które stają się dorocznym zwyczajem w życiu miasta.

W okresie obchodów sięgaliśmy pamięcią wstecz do okresu okupacji, do czasów ponurych dla narodu polskiego, prowadząc na ten temat różnego rodzaju odczyty dla młodzieży i osób starszych. Organizowaliśmy manifestacje na cześć pokoju przeciwko wojnie. Uczuliśmy pamięć poległych Obywateli m. Radomia i okolic, walczących o wyzwolenie spod jarzma hitlerowskiego. Porządkując i upiększając miejsca straconych oddaliśmy im hołd. I tak między innymi w osynie społecznym wybudowaliśmy obelisk na miejscu straconych przy ul. Kieleckiej, omentars pomordowanych kilku tysięcy obywateli miasta i powiatu na Firleju so-

stał wzorowo uporządkowany. W trakcie prac znajduje się budowa pomnika na miejscu zbrodni hitlerowskiej. Uporządkowano również miejsce straceń przy ul. Warszawskiej i inne.

Opiekując się miejscami straceń, rozta-
 zając opiekę nad grobami poległych mieliśmy moralny obowiązek czynić to ze szczególną troską i czcią w stosunku do 40 tysięcy zamordowanych przez zbrodniarzy hitlerowskich obywateli naszego miasta i poległych w walce z imperialistycznym najeźdźcą, największym zbrodniarzem w dziejach ludzkości. Pragnęliśmy zarazem ugruntować tym przeświadczenie wśród młodzieży o ogromnym poświęceniu starszego pokolenia na rzecz wyzwolenia narodowego. W tym celu organizowaliśmy spotkania bojowników o wyzwolenie narodowe i społeczne, którzy walcząc z okupantem, przetrwali ponury okres niewoli i dziś razem z młodym pokoleniem budują socjalizm.

Obchody Tysiąclecia obejmowały również pracę polityczno-wychowawczą, zmierzającą do właściwego kształtowania psychiki naszego społeczeństwa.

Wielka praca polityczna, kulturalna i społeczna na tle popularyzacji osiągnięć gospodarczych miasta, przyniosła poważne rezultaty w zakresie rozwijania dyscypliny i poczucia odpowiedzialności społecznej, sumiennosci i pracowitości radomskiego społeczeństwa. Pragnęliśmy w tym okresie uzyskać takie wyniki pracy wszystkich mieszkańców, które czynią miasto silnym ośrodkiem gospodarczym i jednocześnie wskazać, że Radom - miasto 800-letnie, wniosło cza-
 stkę wkładu do ogólnonarodowego skarbcza gospodar-
 ki, kultury i cywilizacji państwa.

Można pozwolić sobie na stwierdzenie, iż społeczeństwo naszego miasta wzięło udział w uroczystych obchodach 1000-lecia Państwa Polskiego

nie tylko w sposób formalny, lecz i głęboko uczuciowy. Nie traktowało tego okresu jako obchodu jubileuszowego, odświeżonej rocznicy, ale jako poważny, historyczny rozrachunek sumienia całego narodu, z jego zwycięstw, klęsk i wspaniałych osiągnięć politycznych, gospodarczych i kulturalnych. Czyniliśmy to w przekonaniu, że nasza praca, nasza myśl i nasza walka służy nowemu życiu, które realnie istnieje i które realnie tworzymy dla następnych pokoleń, dla naszej świetności Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej.

Obchody Tysiąclecia stały się przeglądem naszych osiągnięć w dziedzinie gospodarczej i kulturalnej, jak również wykazały znaczenie państwa i narodu polskiego na arenie międzynarodowej w okresie jego tysiącletnich dziejów, a szczególnie w okresie międzywojennym i powojennym.

Obchody Tysiąclecia Państwa Polskiego wykazały całemu narodowi słuszność polityki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej i Rządu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, słuszność naszej drogi zmierzającej do socjalizmu, do dobrobytu wszystkich ludzi pracy.

